EDITURA VREMEA

STELA COVACI

PERSECUȚIA

Mişcarea studențească anticomunistă
Bucureşti, Iaşi
(1956-1958)
NUME DE COD „FRĂȚIA PALEOLITICĂ"

Documente din Arhiva Securității

FAPTE, IDEI, DOCUMENTE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
COVACI, STELA
Persecuţia : mişcarea studenţească anticomunistă : Bucureşti-Iaşi (1956-1958) : Nume de cod "Frăţia Paleolitică" : documente din Arhiva Securităţii / Stela Covaci. - Bucureşti : Vremea, 2006

Index

ISBN (10) 973-645-219-0 ; ISBN (13) 978-973-645-219-2

3-057.87(498)"1956/ 1958"

STELA COVACI

PERSECUȚIA

Mișcarea studențească anticomunistă
București, Iași
(1956-1958)
NUME DE COD „FRĂȚIA PALEOLITICĂ"

Documente din Arhiva Securității

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2006

Coperta colecției: Silvia Colfescu
Tehnoredactor: Cristina Cantacuzino

In memoriam persecutaților politic
şi mamei mele, Eleonora

Coperta colecţiei: Silvia Colfescu
Tehnoredactor: Carmen Cantacuzino

Argument

Cartea conţine acte din arhivele Securităţii preluate de la Serviciul Român de Informaţii prin Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, care mă privesc personal ca *documente de urmărire informativă* din perioada studenţiei (1956-1958), cât şi referitoare la alţi colegi sau cunoştinţe, considerate „legături" sau „persoane urmărite" în aceeaşi perioadă, pentru a prezenta anvergura, precum şi metodele folosite de a înăbuşi o mişcare de eliberare prin protest a unor spirite tinere, studenţi şi scriitori, anticomunişti, din centrele Bucureşti/Iaşi şi despre care nu s-a scris până în prezent în literatura dedicată acelei perioade, mai ales că documentele care o susţin nu au fost accesibile.

Securitatea a numit-o codificat *Frăţia Paleolitică*.

Dosarul de urmărire informativă, solicitat în aprilie 2003 şi obţinut în iulie 2004, dar primit de CNSAS la 24.03.2003, publicat parţial din raţiuni editoriale, cuprinde un număr de peste 260 de documente de valoare istorică, fiind introduse în această carte fără nici o corectură/stilizare, mai ales că, prima oară, sunt scoase la lumină informaţii inedite despre evenimente ocultate; prin intoxicare perversă, timp de 50 de ani, Securitatea a maculat victimele şi i-a ascuns pe călăi. La alcătuirea/întocmirea documentelor, şi-au dat obolul un număr de 70 de ofiţeri de securitate, fiind investigată/menţionată activitatea a 317 persoane.

Ies la lumină incontestabile informaţii despre poetul Nicolae Labiş, începătorul Rezistenţei din 1956, pe care l-au ucis ca să ne înfricoşeze. Temându-se de simbolul lui şi după moartea sa, au încercat să-i anuleze şi pe cei apropiaţi, prin intimidare, pedepsire sau racolare.

Sunt documente conexate dosarului meu, despre Aurel

Covaci, coleg de facultate şi de cameră cu Nicolae Labiş (rapoarte de filaj, fotografii, interogatorii, ş.a.), despre Gheorghe Mărgărit (om de cultură, poet, mentor al lui Nicolae Labiş), alte dovezi şi acuze, precum şi multiple acte despre ceilalţi colegi implicaţi, ce puteau duce la incriminarea mea.

Este necesar să amintesc că, începând din 1956, şi în România se trezeau conştiinţe din rândurile celor lipsiţi de libertate. Gruparea noastră s-a încadrat în şuvoiul altor mişcări incipiente din ţară, concomitente cu cele din Polonia (Poznan, septembrie) şi Ungaria (Budapesta, octombrie). Personal, după cum este consemnat în *Mandatul de Execuţie*, am fost acuzată de *„manifestări ostile la adresa regimului, simpatie faţă de contrarevoluţia din Ungaria, calomnierea trupelor sovietice şi participarea la o adunare secretă la Aurel Covaci acasă"*.

Regimul de la noi, alertat la maximum, constituie la 30 octombrie 1956 un „Comandament general" format din: Emil Bodnăraş, Nicolae Ceauşescu, Al. Drăghici şi Leontin Sălăjan, care, prin protocolul nr. 58 din şedinţa Biroului Politic P.M.R., avea dreptul de a lua orice măsuri – acolo unde se ivea necesitatea ordinii, inclusiv „dreptul de a ordona deschiderea focului, dacă este necesar". Securitatea, uzând de toate mijloacele, ne-a anihilat, începând cu lichidarea poetului revoltat Nicolae Labiş şi continuând cu arestarea şi pedepsirea cu închisoare a acelor tineri pe care i-a considerat duşmani periculoşi.

Dintre cei vizaţi în aceste documente, doar Aurel Covaci, Steliana Pogorilovschi, Gloria Barna, Grigore Vereş, Alexandru Zub, Aurelian Popescu, Dumitru Văcariu, Mihalache Brudiu şi Tit Liviu Bora au fost condamnaţi penal şi încarceraţi în închisori sau lagăre de muncă forţată.

Traiectoria vieţii celorlalţi rămâne încă îngropată în kilometri de arhivă ce aşteaptă să iasă la lumină.

Precizez că această lucrare are scop documentar, nerevendicativ sau rebarbativ.

Partidul-stat de inspiraţie alogenă ne-a persecutat/proscris,

ne-a trecut destinele sub/la cheremul tuturor.

Mutilată fiziceşte şi spiritual, discriminată/marginalizată social, anatemizată/blestemată moral, generaţia mea încarcerată/pedepsită la anii tinereţii creatoare de valori, sacrificată în urmă cu jumătate de veac, asistă învinsă în prezent sub valuri de invective înveninate, se stinge la vârsta senectuţii cu durerea învingătorilor cărora le-a fost furată victoria.

Numai cei care au trăit teroarea, implicaţi direct, şi familiile lor îi pot înţelege grozăvia. Documentele de faţă sunt o breşă în infernul ei.

Toată gratitudinea editorilor, colectivului redacţional şi de tehnoredactare, pentru profesionalism şi condiţiile oferite autorului.

Post Scriptum

În timp ce lucrarea era trimisă la tipar, am mai primit prin CNSAS dosarul penal desecretizat, format din 4 volume (650 file), pentru cei care au fost judecaţi şi condamnaţi la 3 septembrie 1958, cf. art. 209 C.P., de Tribunalul Militar din Bucureşti (Stela Pogorilovschi, Aurel Covaci, Gloria Barna şi Grigore Vereş), conţinând acte originale: mandate de arestare, percheziţie, încarcerare, confiscarea averii (patru borderouri cu titlurile acelor aproximativ 1500 de volume confiscate din biblioteca comună Aurel Covaci – Nicolae Labiş), interogatorii, rechizitoriul, depoziţiile martorilor, pledoariile avocaţilor din oficiu, sentinţa, recursurile noastre respinse, cele în supraveghere ale Tribunalului admise, cu suplimentare de pedepse, şi declaraţiile angajament obligatorii la eliberarea din detenţie în care se specifică: ...„*Declar să nu divulg nimic referitor la organizarea şi ordinea interioară din închisoare, cât şi regimul aplicat. În caz contrar că voi divulga ceva din ceea ce cunosc să mi se aplice pedeapsa cea mai aspră conform legilor în vigoare*”.

Dacă acest dosar ţinut secret, pe care se specifică precis: „*A nu se da la cercetare*”, îmi era predat împreună cu dosarul

de urmărire informativă, l-aş fi folosit ca atare. Totuşi, sentinţa integrală, invitaţia adresată martorei acuzării şi depoziţia acesteia din timpul procesului, precum şi ordonanţele de reţinere, mandatele de executarea pedepselor pe numele Stelei Pogorilovschi şi Aurel Covaci, întocmite de Tribunalul Militar Bucureşti, le-am introdus carte. Fotografiile de identificare ale noastre la încarcerare sunt incluse în capitolul *Iconografie*.

Pentru a extinde studiul mişcării studenţeşti din anii de după 1956 şi la tinerii scriitori ai vremii, am cerut şi am primit din partea instituţiei Avocatul Poporului avizul de a fi cercetător al documentelor arhivelor Securităţii, în continuare.

PARTEA ÎNTÂI

DOCUMENTELE MEMORIEI

de urmărire informativă, i-aș fi folosit-o acum. Totuși, sentința integrală, invitația adresată martorei [illegible] și depoziția acesteia din timpul procesului, precum și ordonanțele de reținere, mandatele de executarea pedepselor pe numele Stelei Pogorilovschi și Aurel Covaci, întocmite de Tribunalul Militar București, le-am introdus în carte. Fotografiile de identificare ale noastre la încarcerare sunt incluse în capitolul *Iconografie*.

Pentru a extinde studiul mișcării studențești din anii de după 1956 și la tinerii scriitori ai vremii, am cerut și am primit din partea instituției Avocatul Poporului avizul de a fi cercetător al documentelor arhivelor Securității, în continuare:

STELA COVACI (STELIANA POGORILOVSCHI)

1

Ziua de 14 martie 1958, ziua arestării mele, marchează pentru a doua oară frângerea traiectoriei destinului unei ființe de către ghilotina istoriei.

Prima oară a fost în iulie 1940, când familia inginerului agronom Pantelimon Pogorilovschi, soția sa Eleonora Pogorilovschi și cei doi copii (Steluța – 5 ani și Jan – 2 ani), prosperă și fericită, s-a dezmembrat la invadarea Basarabiei, peste noapte, de către Armata Roșie.

Mama, cu cei doi copii, a trecut podul de peste Prut dintre târgul Lipcani (Hotin) și comuna Rădăuți (Dorohoi), refugiindu-se la părinții ei Dumitru și Aglaia Rîşcanu.

Tata a rămas definitiv în partea cealaltă, dintr-o opțiune greu de deslușit, înrolat și trimis pe front de partea rușilor. Suspectat apoi și trimis să lucreze ca specialist, în agricultura ce alimenta frontul, revine după război în Lipcani, declară că familia i-a fost decimată și se căsătorește cu o văduvă de război din Rostov (Maria Gavrilovna) cu care are două fete. Devine președintele Colhozului „Micoian", este decorat cu Ordinul „Lenin" de către Brejnev, pentru rezultate obținute în producția agricolă.

Personal, păstrându-i doar amintirea copilăriei mele fragede, cât și iubirea preacredincioasă a mamei, l-am căutat prin Crucea Roșie, în anul 1957, l-am revăzut în chip de „homo sovieticus" și am înțeles raiul roșu din Basarabia.

Am revenit derutată de acolo, în anul IV, la Facultatea de Filologie din București, ca peste șase luni să fiu arestată de Securitate, schimbându-mi-se tragic linia vieții.

Peste aproape 10 ani, tata divorțează și cere reîntregirea

familiei şi cetăţenia română. Este degradat şi scos forţat la o pensie minimă. Revine foarte bolnav în România. Dus la un consult aici, directorul ASCAR-ului constată că i s-au dat numai medicamente contraindicate. Moare, în 1970, pe stradă, în oraşul Bălţi, unde trăia despărţit şi de cealaltă familie...

În dimineaţa zilei de 14 martie 1958, după o noapte albă, petrecută în sala de lectură, trăind dezamăgiri, spaime şi presimţiri sumbre (nu înţelegeam de ce administraţia Căminului „Carpaţi" mă mutase într-o cameră separată, desfiinţând o călcătorie utilă, şi-mi adusese două noi colege de cameră), am coborât scările de la etajul IV înviorată de faptul că în faţa cofetăriei „Albina" un coleg de grupă angajat şi la „Tânărul scriitor", curtenitor şi insinuant, poreclit de noi cu simpatie Chiţ-Chiţ (Gheorghe Achiţei), urma să-mi înmâneze un permis de acces la Biblioteca Academiei Române, mană cerească pentru aviditatea mea de cunoaştere în timpuri atât de restrictive. Colegul punctual mi-a dat cartonaşul nepreţuit, şoptindu-mi câteva vorbe ciudate:

—Bagă de seamă, Stela, ce faci şi pe cine frecventezi, căci eşti permanent urmărită.

Spunându-i colegului binevoitor că nu am nimic grav pe conştiinţă ca să mă sperii, am plecat agale pe fostul bulevard „6 Martie", actualmente Regina Elisabeta, spre cantina studenţească, cumpărându-mi în drum şi un bilet la filmul *Cântăreţul mexican*, pentru ora 14.

Flămândă, am intrat, la ora 12, în cantina de vis-à-vis de magazinul „Spicul". După o jumătate de oră, mai liniştită, păşeam prin zăpada moale privind în sus la ţurţurii mari cum se topeau atârnând de balcoane, când doi bărbaţi ciolănoşi în paltoane cenuşii de duzină m-au încadrat strâns şoptindu-mi:

—Acuma mergi cu noi.

Lângă trotuar oprea lin o maşină obişnuită, în care am fost dusă şi aşezată în spate între cei doi. În faţă, lângă şofer, un al treilea m-a legitimat. Ştiind despre alţi colegi chemaţi la Ministerul de Interne pentru diverse interogatorii scurte, i-am

spus tipului că sper ca până-n ora două să se termine pentru că am bilet la un film...

—Poate peste doi ani, domnişoară, veni răspunsul îngheţat al celui din faţă pe când maşina cotea neobservat în spatele sinistrei clădiri a Ministerului de Interne.

Ştiam câte ceva despre cele ce se petrec în acea instituţie şi mai multe de la colegul meu de grupă, poetul Nicolae Labiş, prieten apropiat în ultimele luni de zbucium înainte de a fi omorât, că sub colosul de piatră, în beciuri suprapuse, zac oameni schingiuiţi îngrozitor pentru că au încercat să gândească altfel.

O gardiancă energică m-a luat în primire, îndesându-mi oribilii ochelari. Ţinându-mă strâns de braţ, m-a purtat îndelung pe coridoare şi prin lifturi, printr-un încâlcit labirint al spaimei din care să nu mai ştiu niciodată drumul întoarcerii.

Împinsă într-o încăpere nu prea mare, undeva la etajele de sus, mi s-au scos ochelarii: un birou-masă cu două scaune pentru anchetatori, încă un scaun şubred pentru cel anchetat şi o chiuvetă de tablă în spate, cu un robinet programat să picure monoton pe nervii victimei în momentele rare de pauză în cele 24 de ore cât a ţinut prima mea anchetă, realizată, în trei ture, de către neobosita Securitate Română.

Istoria acestei prigoane începe din iarna anului 1956, la trei ani de la moartea lui Stalin, în timpul aşa zisului dezgheţ.

Ca studentă la secţia de literatură şi critică literară, am fost invitată la *Conferinţa pe ţară a tinerilor scriitori* (20-22 martie 1956). Prin luările la cuvânt, mulţi dintre tinerii participanţi au îndrăznit să spargă platoşa diriguitoare a Partidului şi să ceară libertatea de creaţie împotriva proletcultismului. Păstrez, într-un carnet confiscat şi redat de Securitate, notiţe despre ce nu s-a trecut în documentele oficiale.

Anul 1956 a însemnat un an de cotitură şi de trezire din utopia unor idealuri false. Cei mai buni prieteni ai mei, Aurel Covaci şi Nicolae Labiş, îmi împărtăşeau frământările lor.

În luna septembrie 1956, am simţit nevoia să ne revedem

după vacanță și să discutăm despre ce se întâmplă cu noi, cu țara aceasta în care prigoana împotriva gândirii libere era din ce în ce mai opresivă. Nicolae Labiș, disperat, l-a întrebat pe Paul Georgescu, pentru care avea multă considerație, ce fac comuniștii cu noi, ce se întâmplă în țară?

—Ce se întâmplă în țară seamănă cu fascismul, iar eu fac totul ca să nu mai ajung încă o dată la închisoare, i-a răspuns acesta.

Labiș și Covaci îmi dădeau nenumărate informații și cărți despre luări de poziții în presa din diverse țări, împotriviri mai directe sau mai învăluite: articolul intitulat *Să înflorească toate florile, să se dezvolte toate școlile*, din oficialul chinez „Jeminjibao", indicațiile regizorului sovietic Ohlopkov la *Hamlet* (metaforă zguduitoare despre „colosul cu picioarele de lut": imperiul sovietic), procesele de la Moscova din 1938, în limba franceză, despre Cercul Petöfi din Ungaria, și multe, multe altele. Dacă biblioteca comună Covaci-Labiș nu ar fi fost confiscată și dispărută (peste 1.500 de volume), s-ar putea vedea ce cultură „interzisă" acumulaseră acești tineri.

După eliberarea din închisoare, Aurel Covaci, rupând sigiliul camerei din str. Miletin, domiciliul lui ca student, de unde a fost arestat, a constatat lipsa valoroasei biblioteci. Pe jos, scăpaseră câteva cărțulii aparținând lui Labiș printre care și Sorin Toma, *Putrefacția poeziei și poezia putrefacției*, cu adnotările poetului. Interesant că, pe birou, intacte, trecute cu vederea, foarte grave în balanța acuzării, Covaci regăsește volumele lui Troțki *Revoluția permanentă*, împrumutate de la Ion Gh. Maurer de către Titus Popovici și aduse clandestin celor doi să se informeze.

Astfel, pe diverse căi, atunci, am început să mă luminez, să mă dezmeticesc și, ca și alți tineri studenți sau scriitori, să devin o „contrarevoluționară".

Abia acum, citind aceste sute de documente, îmi dau seama că am fost urmăriți, filați, ascultați și raportați încă din anul 1956.

Aveam introdusă în camera de la cămin pe agenta „Camelia” şi o echipă de agenţi filatori, în permanenţă pe urmele mele.

Din dosar, aflu pentru prima oară de „Frăţia Paleolitică” şi de rolul meu ca factor de legătură într-o mişcare studenţească de amploare care tindea să lege cele trei centre: Bucureşti, Iaşi şi Cluj în vederea „răsturnării ordinii sociale”, mişcare cu caracter „naţionalist” evidenţiat prin Sărbătoarea de la Putna, aprilie 1957.

Scopul principal al Securităţii în acel prim interogatoriu era să găsească motive de a mă defini drept şovină, contaminată de idei legionare. M-au întrebat de Radu Gyr (îl citisem pe sub bancă de la un coleg ce s-a dovedit a fi un agent provocator), m-au întrebat de Căpitanul Codreanu (nu am ştiut că este aceeaşi persoană cu Corneliu Zelea). Stăteam prost cu educaţia legionară şi mai ales cu istoria adevărată.

După 24 de ore de interogatorii, am avut totuşi puterea să mă împotrivesc să iscălesc ceea ce nu declarasem, mai ales despre Aurel Covaci, persoană foarte importantă în scenariul pe care-l pregăteau.

La 15 martie, pe la prânz, m-au transportat, pentru percheziţia formală a camerei din căminul de pe str. Academiei 7. În camera unde locuiam transferată de câteva luni nu era nimeni. Falsa studentă (agenta „Camelia”) precum şi cealaltă studentă de la rusă, Silvia Ivaniuc, lipseau.

La percheziţie, mi-au reţinut caietele cu poezii şi însemnări de jurnal pe care le-am recunoscut cu „găsit la mine”. Tremuram de spaimă căci în dulapul de pe coridor pe care-l împărţeam cu o studentă de la română (Iulia Opaschi) se găseau scrisorile primite de la Alexandru Zub, prietenul meu, proaspăt absolvent al Facultăţii de Istorie din Iaşi.

Ca în transă am coborât cele patru etaje ale căminului de fete, cu doi securişti după mine, obligată să mă prefac că nu-i cunosc, neştiind că îmi luam definitiv adio de la studenţia mea romantică. Eram fragilă, dar şi luptătoare, extrem de săracă

material, îmbogăţită însă de o şansă unică: prietenia unor mari viitori poeţi, respirând în zona nepreţuită a spiritelor înalte.

Tot în spatele Ministerului de Interne, m-au îmbarcat legată la ochi într-o dubă de teren, aşezându-mă în faţă lângă şofer şi pornind într-o direcţie necunoscută.

După ce maşina a părăsit capitala, mi s-a dat voie să scot ochelarii monstruoşi. Peisajul hibernal, fascinant ca în basmele copilăriei, mi se aşeza ca un giulgiu suav şi protector pe ochi, pe suflet. După denumirea localităţilor, am înţeles că mergeam spre Moldova. Era prima mea călătorie spre nordul ţării, într-o maşină pe un drum nesfârşit, mărginit de plopi şi alţi arbori bătrâni cu căciuli de zăpadă. Sate troienite, molcome respirau prin dârele de fum ale hogeacurilor. Spaimele nopţii de groază au început să dispară ca un coşmar fără noimă; o bucurie miraculoasă mă transmuta în altă dimensiune.

Lin, am început să îngân cântec după cântec, colinde, melodii copilăreşti şi altele şi altele despre vânt, zăpadă, stepă şi mame blânde...

La câmp deschis, vântul de nord a început să pătrundă tăios prin crăpăturile uşii. Prin lodenul meu ponosit, frigul începuse să mă cuprindă. Din spate, am auzit, surprinsă, tusea cunoscută a colegului şi prietenului meu Aurel Covaci. Avea consemn să nu-şi dezvăluie prezenţa. Melopeea mi-a îngheţat pe buze. Mirajul a dispărut şi spaima confuză s-a instaurat din nou.

Securistul din spatele meu, cel însărcinat să ne predea, mi-a întins ceva peste umăr. Nedumerită, am luat fularul pe care mi-a spus să-l îndes în crăpătura uşii. Peste un timp, pe când încercam să desluşesc trecuta noapte de groază, am simţit că-mi mângâie uşor părul de la spate. M-am îndepărtat de spătarul scaunului, chircită, interpretând ca o ofensă, ca o batjocură, incredibilul gest.

Trecură apoi ore nesfârşite într-o amorţeală rea, nesimţind nici foamea, nici frigul până când, pe la zece seara, la intrarea într-un oraş necunoscut, mi s-au pus din nou ochelarii.

Urcând un deal, maşina militară a cotit-o la dreapta şi a frânat într-o curte. Am fost condusă de braţ pe coridoare lungi, prin faţa unor uşi oficiale şi mi s-a redat vederea. Trecând pragul, am zărit departe, în spatele unui birou sobru, un gradat destul de în vârstă, probabil comandantul închisorii, spre care am înaintat tremurând. Acesta, măsurându-mă, a făcut cu voce egală o constatare ce semăna a verdict:

—Atât de tânără şi să-ţi pierzi libertatea!? Făcu, apoi, un semn şi cineva din spatele meu mă înşfăcă şi-mi puse ochelarii.

Spre miezul nopţii, m-au împins într-o celulă în sediul anchetelor Securităţii din „dulcele târg al Ieşilor". Celula mi s-a părut adâncă precum o fântână, căci avea înălţimea de vreo patru metri şi spaţiul liber cât două sicrie puse cap la cap. Pe dreapta, trei paturi de metal, unul peste altul, urcau spre becul chior şi gemuleţul de aerisire cu gratii, nu mai mare de câteva palme. În stare de şoc, m-am aşezat pe patul de jos observând că pe pătura lutoasă, aşezată deasupra unui cearşaf de doc foarte murdar, îmi puseseră o franzelă incredibilă şi un pachet de unt. Nu mâncasem nimic din ziua precedentă, dar m-am repezit spre uşa de metal cu vizetă şi am sunat în neştire înmânând gardianului mâncarea. Acesta m-a privit uimit, spunându-mi cu indiferenţă:

—N-ai să mai pupi niciodată aşa ceva.

Încerc să rememorez, acum, după atâta amar de vreme, cele trei luni de anchetă la Iaşi aşa cum ai reconstitui din fragmente tăioase, care încă mai dor, un recipient al unei suferinţe profunde.

Ei au luat-o metodic. Încolţindu-mă în anchete de zi sau de noapte, m-au lăsat mai mult singură în celulă, aproape trei luni. Mai dur sau mai blând, mă anchetau despre grupul de studenţi de la Iaşi, cum ne-am organizat noi să transformăm Serbările de la Putna închinate lui Ştefan cel Mare într-un puci cu caracter paramilitar de tip fascist, care să răstoarne regimul comunist din România.

Mă considerau pionul cel mai important de legătură între Bucureşti şi Iaşi, ţinând cont că interceptaseră corespondenţa mea cu Alexandru Zub şi ştiau despre întâlnirile avute cu el în Bucureşti. Mai era şi Clujul, unde se reînmatriculase Sorin Titel de care mă lega o prietenie duioasă, spirituală. Totul trebuia dovedit ca un adevărat complot organizat deodată în trei centre studenţeşti.

Dar Securitatea pornea de mai departe: din toamna anului 1956, când prezenţa mea în cercul lui Nicolae Labiş, Aurel Covaci şi alţi scriitori tineri şi efervescenţi a alarmat enorm, odată cu evenimentele din Ungaria.

Pe Labiş îl lichidaseră, dar nu era de ajuns. Vroiau să se încredinţeze ce ştim noi despre accidentul din staţia Colţea, ce i-a spus lui Aurel Covaci pe patul de moarte poetul Nicolae Labiş. Vroiau să-l scoată pe Covaci autorul morţii prietenului său. Pe el, ca şi pe mine, ne-a anchetat însuşi Pantiuşa Bodnarenco (Gh. Pintilie – ministrul Securităţii).

Pantiuşa m-a anchetat viclean şi despre alţi tineri scriitori apropiaţi ai poetului: Gheorghe Mărgărit, Lucian Raicu, Radu Cosaşu, Alexandru Andriţoiu, Florin Mugur, Eugen Mandric, Doina Sălăjan. M-a învinuit cu asprime că mi-am trădat tatăl abia regăsit de mine în urmă cu jumătate de an. După 17 ani de absenţă, acum nu-i mai făceam cinste. (Povestisem câtorva colegi despre jalea de dincolo de Prut.)

Groaznică şi nimicitoare era singurătatea celulei. Candidă şi fragilă arătam, la 22 de ani, ca o copilă. Săptămâni în şir m-am zbătut să-mi înţeleg vina. Ultimele două cărţi citite în biblioteca Facultăţii, printr-o coincidenţă bizară, au fost *De profundis* a lui Oscar Wilde şi povestirea lui Dostoievski *Netocica Nezvanova*. Plângeam ore în şir, confundându-mă cu fetiţa prigonită. Spărsesem o „ceşcuţă albastră" şi nu înţelegeam de ce oameni haini mă pedepsesc atât de rău.

Cea mai mare deznădejde a fost pentru mine însă ceea ce consideram că i-am făcut mamei, Sfânta mea mamă – icoană a suferinţei. Trădată de soţul de care era îndrăgostită, m-a adorat

și și-a pus toată puterea fizică și spirituală să mă salte din satul prăpădit de graniță, să mă țină în viață (la seceta din 1947, bunicul a murit de foame, pe când și mie mi se ținea lumânarea), nu pot să-mi închipui cum a supraviețuit mama. Eu i-am ucis speranțele în momentul în care urma să-i fiu sprijin. Mai aveam trei luni și aș fi absolvit Facultatea. Eram mândria ei, dragostea ei pierdută ce urma să se împlinească prin mine.

Neavând alt rând de schimburi decât hainele cu care m-au luat de pe stradă, m-au pus să cer pe o carte poștală câteva lucrușoare, strictul necesar. De fapt, cartea poștală i-au înmânat-o chiar securiștii când au năvălit, după un miez de noapte, în casa săracă, din comuna Rădăuți-Prut, peste cele două femei singure, mama și bunica (fratele meu, Ioan Pogorilovschi, era la Iași, student la Filosofie). Sub ochii lor înspăimântați, au scotocit toată casa, inclusiv podul. Au luat cu ei niște hârtii de ale mele și un chipiu de subofițer al armatei române aparținând lui Mihăiță, cel mai mic copil al bunicii, împușcat în prima lui luptă pe frontul de la Iași, la sfârșitul războiului, la numai 20 de ani.

Realizând nenorocirea, mama s-a prăbușit sub șoc. Vecinii sculați de bunica au alarmat satul. Au trimis-o inconștientă la spitalul de la Dorohoi, cale de 60 de km.

Când a venit fratele meu în vacanță, bunica și el au dat foc, pe furiș, în fundul grădinii, întregii colecții a revistei „Viața Basarabiei" (1930-1940) ascunsă bine în pod după grinzile afumate. Jan nu s-a îndurat și a păstrat doar paginile cu poezii. A mai îngropat bunica adânc, în pământ, toate decorațiile celor trei feciori ai ei înrolați pe frontul de răsărit în armata română.

Am plâns jalnic peste cele câteva haine de acasă. Miroseau a garoafe de câmp ca mâinile mamei.

Înnebuneam de singurătate și neputință. Mă cățăram pe pereți. Le ceream disperată un suflet de om în celulă. Bănuiesc că s-au îndurat, ca să nu-mi pierd mințile (să poată continua ancheta) și mi-au introdus, într-o dimineață, o țărancă din zona

Huşilor. O mogâldeaţă de femeie slabă de minte, arestată pentru că nişte vecine şugubeţe au pus-o într-o adunare la Căminul cultural să strige: „Trăiască România liberă". Prezenţa ei a fost o nenorocire. După orele 10 seara, atunci când din întreaga puşcărie, după regulament, începea un sinistru scârţâit, căci se trăgeau paturile metalice pe mijlocul celulei, exact sub becul ce-ţi împungea ochii toată noaptea (era obligatoriu să dormi cu faţa numai în sus şi cu mâinile deasupra păturii), sărmana femeie, un ghem de zdrenţe negre, bocea cu vorbe fără şir, ca la mort, pe cei doi copilaşi ce i-au rămas acasă. Uneori, dacă aţipeam, mă trezea să-mi arate pe Maica Domnului care intrase în celulă.

Am fost fericită când, după un număr de zile, mi-au scos-o din cameră. Anchetele se derulau încet. Au spus că au vreme. M-au scos o singură dată la „aer", adică într-o altă celulă fără acoperiş, ci doar cu gratii deasupra. Era spre sfârşitul lui aprilie 1958. Mirosul reavăn al primăverii părea un elixir divin turnat de Dumnezeu peste o rană vie. M-am sfătuit mult cu un cârd de vacile Domnului ieşite la soare. Apoi, picioarele au început să-mi tremure şi am căzut fără vlagă pe cimentul umed.

Într-o dimineaţă, când gardianul din tură a venit să mă scoată la toaletă, cu ochelarii pe faţă, mi-am dat seama, după cum îmi strângea braţul că nu-i dintre cei mai haini. Am îndrăznit cu cealaltă mână să-mi salt uşor ochelarii. Departe, prin geamul de la capătul lungului culoar, am zărit o creangă înflorită de liliac, neverosimilă în acel buncăr al groazei şi schingiuirii.

—A înflorit liliacul! am exclamat eu transpusă în altă lume.

—Sst!! a şoptit gardianul, cotindu-mă uşor şi deschizând o uşă.

În duminica următoare, ca de obicei, o linişte grea se lăsă peste toată puşcăria. Nu se prea făceau anchete, te lăsau să-ţi lingi rănile. Trecuse de masa de prânz. De obicei, îmi era rău

şi vomam. Nu puteam păstra aproape nimic în stomacul devenit un ghem dureros. Am tresărit, când s-a deschis vizeta şi acelaşi gardian, la vreo 40 de ani, slab, fără expresie, a întins spre mine o floare de liliac mov, învoltă.

—Mi-o înapoiezi când ies din tură, mi-a spus în şoaptă fără vreun adaos.

Se petrecea o minune. Celula se lumină toată, mirosul florii de liliac coborât parcă din altă dimensiune alungă puternic, dincolo de zidurile de piatră, smogul îmbibat de nesfârşitele dureri şi zbateri ale cavoului. Strângeam floarea la piept, o sărutam, îi mângâiam cruciuliţele, apoi, muind în apă şi lacrimi unica batistă, i-am înfăşurat codiţa crudă şi am privegheat-o ca pe un prunc. Seara, în tăcere, i-am dat-o prin vizetă gardianului uluit. Părea şi mai proaspătă, şi mai gingaşă de parcă-şi adunase fluidul din propria-mi inimă.

Întrebările viclene ale anchetatorilor din ce în ce mai agresive îmi accentuau disperarea. Pantiuşa îmi spusese că decât să-i fi scris ultima scrisoare lui Alexandru Zub mai bine m-aş fi spânzurat. Vroiau să mărturisesc că făceam parte dintr-un complot plănuit încă din toamna Revoluţiei Ungare, cu şedinţe conspirative la Aurel Covaci şi Nicolae Labiş acasă, care erau protagoniştii. Apoi, ziceau ei, i-am făcut cunoştinţă lui Covaci cu Zub şi Aurelian Popescu, preşedintele Asociaţiei studenţeşti din Iaşi, în vederea unor acţiuni contrarevoluţionare. Cu asentimentul Partidului şi Securităţii, s-a aprobat Serbarea de la Putna ce i-a entuziasmat pe studenţii de la Istorie din Iaşi, totul nefiind decât o capcană. Nu am fost confruntată cu nimeni. Erau suficiente, în acuzare, scrisorile dintre mine şi Alexandru Zub, pe care nu le puteam nega, fiind în mâinile lor.

Nu poţi descrie bezna, iadul, dacă nu există măcar câteva luminiţe. Întoarcerea la amintirile pure ale copilăriei mă alinau. Într-o zi, mi-am amintit de Lizuca, fetiţa din *Dumbrava minunată* a lui Mihail Sadoveanu prigonită de mama vitregă şi împărtăşindu-şi durerea unei flori de răsărită. Pentru multe ore,

m-am mutat lângă fetiţa blondă, căci am brodat-o cu fir scămoşat, din fusta unică. Am tors cu pai de mătură fire de diverse culori şi pe un petec de cămaşă, tot cu ac de mătură am închipuit imaginea ei fermecată. La o percheziţie de rutină, mi-au confiscat goblenul.

Se făcuse luna mai 1958. Simţeam cum primăvara, anotimpul iubirii şi extazului, alunecă dincolo de ziduri prin frumoasele grădini ale Iaşilor. Arătam ca o umbră strivită de menghina anchetelor şi a zidurilor reci. Mă aşezam pe vine într-un colţ al celulei şi scheunam stins ca un animal pe moarte.

Tot într-o duminică, gardianul milos m-a chemat la vizetă şi mi-a pus pe marginea ei un elefănţel de celuloid, care a început să meargă în sus şi în jos desfăşurând un mosor cu o sfoară de care atârna o mică greutate.

—E jucăria copiilor mei, mi-a spus gardianul, încercând să descopere pe faţa mea o urmă cât de mică de bucurie...

La scurt timp de la această întâmplare incredibilă, pe la începutul lunii iunie, într-o dimineaţă, pe la ora patru, au năvălit în celulă ţipând la mine să-mi fac rapid bagajele. Năucă, mi-am strâns bocceaua şi m-au scos pe o uşă din dosul clădirii. Trăgând în piept aerul plin de miresmele nopţii, ca un înecat încă în viaţă, cu ochelarii blestemaţi pe faţă, am fost împinsă într-o maşină mică, lângă şofer.

2

Maşina cobora încet şi eu, încurajată de semiîntuneric, mi-am ridicat cu un deget ochelarii. În dreapta, am recunoscut romantica grădină a Copoului. Tufe mari de „coroniţa miresii" înflorite străluminau feeric. Cu fuioare de ceaţă respira grădina. Perechi de studenţi îndrăgostiţi ieşiţi de la vreo reuniune de sâmbătă seara pluteau îmbrăţişaţi, urcând dealul, aproape imateriali, ca în vis.

Când am avut voie să văd, depăşisem oraşul. Eram în plin

câmp, cu grâne în pârg, albăstrele şi maci explodând de lumină şi culoare. Pe un dâmb, am zărit un pâlc de sânziene, flori sfinte şi vindecătoare, cu miros de tămâie.

—Au înflorit sânzienele! am exclamat eu involuntar, copleşită de emoţie.

—Du-te repede şi culege-ţi, l-am auzit pe ofiţerul din spate, căruia, pentru prima oară, îi vedeam chipul.

(Vreau să precizez că nu adaug nimic în plus la cele întâmplate în această călătorie ciudată, mai ales că a fost ultimul drum, cu ultimul securist omenos înainte de a intra din nou pe mâna fiarelor Securităţii din Bucureşti.)

La Bacău, maşina a intrat în curtea sediului Securităţii. Ofiţerul mi-a propus să mă conducă la toaletă. Am refuzat cu oroare să intru din nou în altă clădire a groazei. Rămânând în maşină, am auzit cum îşi trimite şoferul la o piaţă apropiată să cumpere caş proaspăt, ridichi de lună şi cireşe. Mie mi se dăduse un pachet cu două felii de pâine amară unse cu marmeladă.

Ieşind din Bacău, printre dealuri înverzite, în dreptul unei fântâni cu cumpănă, ofiţerul i-a spus şoferului să oprească ca să pună apă la motor. Semăna a o înţelegere între cei doi, pentru că am fost invitată să mănânc din proviziile proaspete, aşezaţi pe un dâmb cu iarbă. Şi atunci l-am auzit spunându-mi:

—Nu ştiu nimic despre viitorul tău. Pot să te sfătuiesc să ai grijă să-ţi drămuieşti forţele, să mănânci, căci, la Bucureşti, va fi mult mai rău din toate punctele de vedere.

Aceste vorbe, chiar fără martori, m-au uluit. Îşi asumase un mare risc. Mi-a spus că-l cheamă Lungu.

Bolnavă de spaimă, nu mi-a mai păsat când mi-a spus să arunc pe geam buchetul de sânziene şi să-mi pun ochelarii. Intram în capitala Republicii, în Bucureşti, „oraşul prăbuşirilor" cum cita mama, îngrijorată de soarta mea, titlul unui roman la modă de Octav Dessila.

Am simţit arşiţa prăfoasă a oraşului în care vara venise devreme. Mă gândeam că pe trotuare trec oameni liberi cărora

nici nu le trecea prin cap că o maşina banală transportă o fată, o fecioară înjunghiată de groază şi oroare.

Am intrat în curtea altei închisori. Peste ani, am aflat că era faimoasa Malmaison. Mâini vajnice m-au scos din maşină şi m-au încuiat în curte, într-un fel de closet-carceră în care, într-o căldură insuportabilă, m-au lăsat câteva ore.

Într-un târziu, târâtă printr-un coridor mirosind a mucegai şi sudoare, am fost băgată într-o celulă de piatră. Un beci jilav, cu un prici de ciment în fund, foarte înalt ca să nu te poţi aşeza ziua, lung cât un catafalc, din perete în perete şi cu un spaţiu de încă vreo doi metri până la uşă, loc de mişcare şi zvârcolire. În colţul de lângă uşă era un closet turcesc deasupra căruia, picura continuu, un duş ruginit. Mi s-a părut că mă aflu într-un loc de supliciu medieval, aşteptând să vină inchizitorii.

Mi-au întins, prin vizetă, o gamelă cu o zeamă cenuşie şi o bucată de turtă. Când am aşezat hrana pe prici, din saltea, de prin crăpăturile pereţilor au năvălit gândaci de mai multe soiuri şi un fel de viermişori rozalii care înaintau cocoşându-se. Cu oroare am bătut în uşă şi le-am înapoiat mâncarea.

Simţeam că este prea mult, mai mult decât pot îndura. Convinsă că nu voi rezista la ce urmează, mi s-au întunecat minţile. Privind duşul împuţit, m-am gândit să-mi iau viaţa. Dintr-o neglijenţă, mă lăsaseră să iau cu mine în celulă o băsmăluţă de stambă roşie. Am înnodat-o de gâtul meu firav ca de pui şi, săltându-mă, am trecut-o pe după duş. Ţeava s-a îndoit, a cedat de sus şi, în ochii mei plini de spaimă şi vinovăţie, a apărut chipul înlăcrimat al mamei mele.

M-am aşezat pe jos şi, în foşnetul frunzelor unor plopi ce se simţeau dincolo de ziduri, am căzut într-un fel de transă, aducând pe batista veşnic udă de lacrimi pe cine dorea inima mea: pe mama, pe nefericitul poet sacrificat de curând, Lae. Pe batistă, ca pe un ecran, în miniatură, îmi vorbea furios şi încruntat certându-mă, dar şi încurajându-mă să nu cedez, să supravieţuiesc.

Durerea covârşitoare mă amorţise. Nu simţeam nici foamea, nici gândacii, care circulau pe mine noaptea. Ziua, când nu aveam „dreptul la pat", ore în şir stăteam, clătinându-mă, în mijlocul celulei, cu ochii la petecul minuscul de cer întrezărit prin ferăstruica oblonită, ca o drogată de foşnetul elegiac al unor plopi îndepărtaţi. Refuzând mâncarea, mă ceream la comandant ca să declar greva foamei. Un ofiţer de serviciu mă ameninţă cu hrănirea forţată.

Din ce în ce mai imaterială, mai aproape de Dumnezeu, într-o zi L-am simţit intrând în celulă. Am căzut în genunchi şi L-am rugat adânc, nu pentru eliberare, ci pentru a-mi dărui o fiinţă blândă ca o mamă şi un pahar cu lapte.

Fiindu-le teamă, probabil, să nu înnebunesc înainte de a stoarce totul de la mine, Securitatea a luat o hotărâre: uşa s-a deschis larg şi un gradat superior, bondoc şi ţigănos, a intrat în celulă însoţit de doi gealaţi.

—Ce-i cu dumneata, tovarăşă? mi-a zis acesta cu voce răguşită de fumător. Apelativul, neobişnuit pentru o puşcăriaşă, m-a derutat (până acum cea mai blândă adresare şi pe undeva adevărată fusese „nenorocito"). În piept mi-a tresărit speranţa unei utopii de care, se vede, încă nu scăpasem, ca în lupta cu inerţia, mai speram în existenţa comunistului drept şi corect. Trezirea amară de atunci, alături de poetul Labiş viu şi luptător sub opresiunea comunistă era încă fragilă.

—Vreau să declar greva foamei, i-am zis, nu înţeleg ce caut aici, e absurd, e nedrept şi nu mă simt vinovată cu nimic.

La fel cum îşi descria poetul Labiş starea lui sub ameninţările concrete ale Securităţii, şi eu mă întrebam: *pentru ce-am plecat, / unde mă îndrept? / S-au întunecat / sensurile-n piept*... Eram pentru ei, aşa cum mă şi simţeau, ignorantă în ale istoriei, vulnerabilă prin sensibilitate, romantică, numai bună pentru un experiment mârşav.

Transferată, a doua zi, în clădirea de pe str. Uranus, unde se afla sinistrul sediu al anchetelor Securităţii conduse, pe vremea aceea, de vajnicul căpitan Gh. Enoiu, nu bănuiam că

abia acum începea distrugerea mea sistematică, smulgerea sufletului ce defineşte o făptură curată şi transformarea ei în robot total nesimţitor, într-un cuvânt mancurtizarea mea.

Am fost fotografiată din nou din faţă şi din profil, cu cele zece degete cât firele de aţă muiate în tuş şi puse ca o pecete pe cazier. Umilinţa acestei proceduri întrece orice violenţă fizică. Apoi m-au împins într-o celulă de două paturi unde, după ce s-a închis uşa, am observat că o femeie, o muribundă, mă privea cu stupoare, întinsă pe unul din ele. Aspectul ei era al acelor schelete din lagărele de concentrare ce ne privesc din fotografiile altor crime.

—Şi pe copii, tot aici îi ţin?! au fost primele ei vorbe abia auzite şi pe care atunci nu le-am înţeles.

Ea era sufletul de om de care mă rugasem să am parte. O chema Elena Zamfiroiu, educatoare la o grădiniţă din Bucureştii Noi. Nu avea mai mult de 50 de ani şi era bolnavă de tuberculoză intestinală motiv pentru care, ca să poată fi interogată, primea o cană de lapte zilnic.

Cu lacrimi în ochi, m-a rugat să beau eu cana ei cu lapte, povestindu-mi că e arestată în urma unui denunţ. I s-au găsit în casă transcrieri ale poeziilor lui Radu Gyr, pe care soţul ei, eliberat în urmă cu doi ani, i le-a dictat din memorie. A fost rearestat împreună cu ea şi cu cei doi copii studenţi, rămânându-i acasă, în voia sorţii, încă un băiat de 14 ani. Văzându-mă, a înţeles că şi copiii ei se găsesc în puşcăria de pe Uranus. Era o fiinţă cuminte, dedicată dragostei materne, stoarsă de ultimele puteri în teascul nemilos al anchetelor.

Nu am stat mult cu această martiră, dar suficient ca să am convingerea că m-am îmbolnăvit de tuberculoză şi eu, pentru că, pe măsură ce anchetele se desfăşurau în absurdul lor halucinant, iar regimul de claustrare devenea de nesuportat, organismul meu ceda. Şi psihicul, de asemenea.

Am fost ţinută în vara aceea toridă în celulă fără aer. Dormeam vreo opt femei în paturi suprapuse, cu gâturile atârnând în afara patului, ca nişte găini spânzurate, ca să ne

vină o dâră de oxigen pe sub uşa blindată. Atunci, au început insomniile mele paradoxale. Prima oară, n-am dormit o săptămână. Zgâriam pereţii şi, în mijloc de noapte, cu o energie venită dintr-o zonă abisală, am reuşit să rup cu unghiile fâşii-fâşii cearceaful de doc gros şi cenuşiu. N-am apucat să-mi împletesc o frânghie, când m-au observat prin vizetă şi au alarmat ofiţerul de serviciu, care a apărut cu medicul închisorii: un Mengele, de data aceasta evreu, înalt şi slăbănog cu o figură cabalină. A scos o seringă plină cu un lichid tulbure şi a introdus în mine o doză de tranchilizant ce m-a doborât definitiv. Din acea noapte, n-am mai fost om, nici femeie. N-am mai avut ciclu; ghemotocul de vată, ce mi s-a dat o singură dată şi pe care îl spălam şi-l reîntrebuinţam, l-am dăruit alteia, nu mi-a mai fost de trebuinţă.

Mă simţeam aproape imaterială, pe jumătate pe alt tărâm, în urechi cu urletele celor schingiuiţi noaptea în beciurile din apropiere. Târşitul picioarelor lor în lanţuri după 10 seara pe coridoare, lătratul câinilor cu care anchetatorii se ajutau spre a smulge orice mărturisiri, mă distrugeau.

Între timp, îmi amintesc ca prin vis, am mai făcut „o plimbare" la Iaşi. Era pe la sfârşitul lui iulie. Memoria îmi slăbise. Nu-mi amintesc decât că mi s-a dat să învăţ pe de rost o depoziţie pe care trebuia s-o repet întocmai în boxa martorilor din Tribunalul Militar de la Iaşi, unde s-a judecat procesul studenţilor de acolo, grupul celor ce au organizat Serbarea de la Putna din aprilie 1957. Memorez doar chipul spiritualizat de martir al celui care mi-a trezit conştiinţa: delicatul şi profundul Alexandru Zub. Torturat fizic şi psihic, arăta la capătul puterilor. Era suficient să recunoaştem corespondenţa dintre noi ca să părem a ne acuza unul pe altul.

M-au întors la Bucureşti, unde trebuia judecat şi Aurel Covaci pentru care nu aveau probe că a complotat în mişcarea de la Iaşi oricât au insistat. Au înscenat atunci un complot separat, pornit din toamna lui 1956, de la întâlnirile cu Nicolae Labiş la Covaci acasă.

Pripit au hotărât pe cine să mai aresteze dintre colegii de facultate implicaţi cumva pentru care adunaseră probe şi asupra cărora se făcuseră diverse presiuni. Unii au fost scutiţi de calvar şi folosiţi ca martori sau în alt fel. Toţi avem un instinct de apărare, ne iubim părinţii şi propria viaţă. Nu îi judec pe nici unul din cei care au cedat, au fost mai slabi. Alţii însă au profitat, călcând pe cadavre ca să ajungă în posturi importante. Alexandru Soljeniţîn a înţeles cel mai bine acest lucru, meditând între torturaţii de la Lublianca.

În ziua de 3 septembrie 1958, luată prin surprindere, de dimineaţă, am fost anunţată să mă pregătesc, căci a venit ziua judecăţii.

Băgată într-o dubă mare cu celule de o persoană pe ambele laturi, am fost debarcată la intrarea din spate a fostului Tribunal Militar de pe str. Negru Vodă. Sala de judecată sumbră şi goală nu prevestea decât nenorociri. În boxă, i-am văzut pentru prima dată şi pe ceilalţi trei foşti colegi ai mei cu care, cică, pusesem la cale „crima de uneltire împotriva ordinii sociale".

Ni s-a dat fiecăruia câte un avocat din oficiu, cu care am stat de vorbă exact 5 minute. În apărare nu au admis martori. Secretarul Tribunalului a făcut apelul martorilor propuşi în acuzare: pe colega mea de cămin, studentă la secţia de limba şi literatura română, Naidin Georgeta şi pe Alexandru Zub; la acesta s-a renunţat prin neprezentare. O înscenare odioasă, deoarece Alexandru Zub era deja condamnat şi se afla în închisoarea Jilava.

Oricum, eu am fost singura pentru care se propuseră doi martori. Colega, care a intrat în sală însoţită de un frate al ei în uniformă de elev M.A.I., şi-a turuit rechizitoriul învăţat pe de rost. Tremura frisonată împreună cu bara de care se sprijinea. Relatările ei erau mincinoase. Probabil, aşa i se ceruse. Am avut dreptul să-i pun şi eu o întrebare şi am observat-o că s-a speriat cumplit. Nu am acuzat-o. Doar m-am apărat.

Mi s-a făcut milă la gândul că, doar cu câteva vorbe, aş

putea-o târî după mine, pe cumplitul drum, o altă ființă aflată abia la începutul vieții. M-au condamnat la doi ani de privare de libertate.

Cei trei tineri de lângă mine, în boxa prin care, de la începutul măreței epoci de democrație populară, sute și sute de oameni nevinovați s-au perindat ca niște năluci dantești, au primit și ei sentințele aberante și, mânați de la spate, am fost urcați, de data aceasta, într-un camion cu prelată, pe niște bănci.

Grigore Vereș, cel de al patrulea din lot, fusese student la engleză, absolvise și funcționa ca asistent la Institutul de Partid „Ștefan Gheorghiu", fost A.A. Jdanov. Tatăl lui, țăran sărac, devenise președintele unei gospodării colective, undeva prin Ardeal. Era un băiat blând și tăcut și nu mai știu cum apucase să vină și el pe la Nicolae Labiș și Aurel Covaci. Cred că l-au condamnat pentru omisiune de denunț.

Gloria Barna (*alias* Alexandra Indrieș), colega mea de grupă, foc de inteligentă, a fost cea mai schingiuită, la propriu, dintre noi. Cu multe luni înainte de arestare, fusese în repetate rânduri ridicată de pe stradă, dusă la margini de București, bătută crunt și lepădată în vreun șanț. Odată, au împins-o într-o groapă, lângă pădurea Bănesa, și au simulat cu gloanțe oarbe pedeapsa capitală. Singurul Aurel Covaci știa de aceste orori numai pentru că, din întâmplare, îmbrățișând-o prietenește, ea a țipat ca din gură de șarpe. La vestiar, ridicându-și bluzița, i-a arătat brazdele vinete ale curelelor cazone. Și ea fusese la întâlnirea cu Nicolae Labiș.

Pe drumul întoarcerii de la Tribunal, mă așezasem pe un colț al unei lungi bănci de lemn, prăbușită, inertă, plângând în tăcere. Aurel Covaci, colegul curtenitor și protector din facultate, legat pe veci prin prietenia cu poetul ucis, purtând amândoi închisă în inimă primejdioasa taină, Aurel, deci, s-a așezat lângă mine pe acea bancă a condamnaților, mi-a pus mâna pe genunchi, spunându-mi cu voce calmă:

—Curaj, abia acum începe viața.

Aproape că l-am urât pentru aceste vorbe, ce mi-au părut nesăbuite. Eu simţeam că nu mai am mult de trăit.

M-au dus înapoi, la sediul anchetelor şi închisoarea de la Garnizoana Securităţii, pe strada Uranus (în dreptul podului Izvor, actualmente zonă sistematizată), spunându-mi să fac o cerere de recurs la sentinţă şi să aştept. Din când în când, mă scoteau la anchete formale, îmi promiteau o eliberare posibilă, chiar reabilitarea, dacă dovedeam că mi-am băgat minţile-n cap şi le voi fi de folos. Am înţeles că urmăresc să mă racoleze sau cel puţin să mă compromită, să-mi terfelească conştiinţa, obligându-mă să scriu despre ce se vorbeşte în celulă. Lăsată ore în şir singură într-un birou, cu o foaie de hârtie în faţă, cu câţiva biscuiţi sau un măr pe o farfurie, aşteptau de la mine declaraţii suplimentare sau delaţiuni. Mi-au găsit şi un nume de cod. Ţin minte că, odată, am scris un poem lung adresat lui Lenin, reproşându-i minciuna în care m-a atras şi sfârşitul inocenţei. Cele ce le discutam în celulă erau evidenţele tragice şi absurde. Tacit ne susţineam moralul ajutându-ne reciproc, împrumutând chiloţii celei căreia îi venea rândul la bătaie seara.

Nu dormeam, în continuare, nopţi în şir. Când, după îndelungi implorări sau urlete, căpătam câte o pastilă de luminal, o făceam mici fărâme, luând doze homeopatice care mă linişteau cumva prin sugestie.

Într-o noapte, târziu după stingere, un ofiţer beat m-a scos din celulă şi m-a introdus într-un fel de cancelarie, acolo unde la început m-au percheziţionat şi înregistrat, oprindu-mi şireturile, jartierele şi elasticul. În fundul camerei, deasupra biroului trona, în mărime naturală, portretul în ulei al marelui Stalin. Atunci, la peste 5 ani de la moartea tiranului, Securitatea română ancheta încă cu metodele acestuia. Era vremea lui Alexandru Drăghici, a lui Pantiuşa şi a consilierilor sovietici. Ofiţerul, mirosind a alcool, îmi arătă cu degetul, sub tablou, o movilă de haine pe care n-o observasem.

—Ajut-o! urlă el la mine, întorcând cu piciorul capul inert

al unei femei pe fața căreia se scurgea un ochi scos din orbită. În acel moment, inima mea s-a oprit și am leșinat de oroare la picioarele tabloului monumental al generalissimului.

De la această întâmplare, pe jumătate îmi pierdusem mințile. Zi și noapte vorbeam cu mama și-i țineam în mâini mâna ei mângâioasă ca un reazim sfânt. Ea însă era departe, în lumea de afară, jelind neîntrerupt și scriind poezii pentru fetița ei studentă.

Venise din nou vara. Nu mă scoteau niciodată la aer. Zăceam ca o moluscă în suc propriu, aproape fără funcții fiziologice. În celule nu erau tinete. Ne scoteau pe toate dimineața, pentru nevoi, la ordin, câteva minute, într-un rând de closete turcești cu uși ce porneau la un sfert de metru mai sus de podea, spațiu pe unde gardienii mârlani și brutali, spunând glume porcoase îți supravegheau intimitatea (ca să nu-ți introduci sau să scoți ceva dubios din vagin).

Și, iată că într-o seară de sâmbătă, la ora când altă dată, de mult, de tot, palpitam în emoția proaspătă a unei întâlniri și când, până în celulă, răzbătea de undeva, de la vreo grădină de vară apropiată acordurile vagi ale unei orchestre, un gardian m-a scos, prin culoare lungi, până-n curtea din spate a clădirii. De aproape un an, nu mai fusesem scoasă din beciuri la „aer". Mireasma serii bucureștene cu parfum de tei mă izbi dureros în piept și împreună cu ea vibrațiile, foșnetele vieții inaccesibile de dincolo de ziduri. Au deschis o ușă grea de fier într-un zid înalt și m-am pomenit într-o cușcă cu baza triunghiulară, mărginită de trei pereți înalți de peste 6 metri. Deasupra lor o plasă de gratii romboidale murdărea cerul nopții albastre. Cu gâtul răsucit, am observat, într-o parte, etajele superioare ale sediului anchetelor cu câteva lumini aprinse prin birouri. De peste ziduri, probabil, dintr-o altă cușcă, se auzea cu întreruperi, un cântec fluierat, înfiorător de trist, o doină populară de dor și de jale multă...

Ascultam cutremurată când, de după un colț de cer, printre gratii, am zărit cum se ridică luna și pe nesimțite o

panică ancestrală ca a unui animal în primejdie îmi încolți în inimă. Doina de jale, din ce în ce mai insistentă, părea o provocare primejdioasă. Am bătut cu pumnii mei slabi în ușa grea de fier încuiată pe dinafară ca să raportez. Nu m-a auzit nimeni. Între timp, luna, ce se ridicase spre mijlocul petecului de cer, reflecta umbra gratiilor pe toți cei trei pereți și pe jos. Panica unui autentic animal ferecat între gratii, imensa mea neputință, doina și luna ucigașă mă duseseră la paroxism. Singura rezolvare a acestei stări în care nu-mi simțeam trupul, ci doar sugrumarea inimii, era să dispar cât mai repede cu putință, să nu mai fac umbră acestui pământ păcătos. Dar cum? Nici măcar ca Lică Sămădăul, căci nu aveam distanță suficientă ca să mă avânt cu capul în zid.

Numai tabloul lui Edvard Munch, intitulat *Strigătul*, cred că exprimă demența aceea, țipătul meu continuu din care nu se auzea nici un sunet.

Au întrerupt experimentul urmărit de la una din ferestrele comenduirii, când, cu zgomot, am fost înșfăcată și dusă pe sus la căpitanul Enoiu, șeful anchetelor.

—Vasăzică, spui că te-ai potolit, că vrei să te reabilitezi și când colo încerci să comunici cu alți derbedei ca tine pe când noi te-am crezut și te-am scos afară! Aici o să-ți putrezească oasele! urla căpitanul cu fruntea asudată ridicându-și statura bine legată de ardelean june venit de la coarnele plugului.

—Până aici ați putut ajunge cu înscenările, am urlat și eu cu o putere incredibilă, ridicând capul. Din această clipă mă dezic definitiv de voi, de odioasa voastră orânduire. Probabil am spus mult mai multe, răcorindu-mă.

Nu-mi mai era teamă și nici nu mai aveam nici o speranță.

3

În ziua de 29 august 1959 spre prânz, un ofițer intră în celula pe care o împărțeam cu câteva femei, printre care și o doctoriță cu fața tânără și frumoasă, dar cu părul alb ca neaua.

Țin minte că o chema Constanța. Cultivată, cu voce de soprană și care, în momente de destindere, m-a învățat lieduri franțuzești și canțonete. Îi ghicisem în zațul cafelei de orz despre logodnicul ei ce-mi apăruse închis ca într-un sicriu. Era carcera în care fusese zidit de viu la Jilava și lăsat să moară în întuneric. Asta am aflat-o peste ani.

Ofițerul mi-a poruncit să-mi strâng boarfele și să mă pregătesc de plecare. M-am gândit că, în sfârșit, voi scăpa de regimul sever al Uranusului și voi fi transferată într-o închisoare de femei, unde, poate, voi avea și drept de muncă.

M-au dus la magazie, mi-au dat paltonul de iarnă și ghetele, ceasul ce-l purtam în momentul arestării, precum și o parte din caietele cu poezii și însemnări considerate corpuri delicte. Trecute prin mâinile lor murdare în căutarea de dovezi incriminatorii, erau pline de fițuici cu multe semne de exclamare și „f. f. interesant". Ani de zile mi-a fost imposibil să le deschid. Era ca și cum ai scoate dintr-un mormânt o fată prea frumoasă acum putrezită, făcută scrum. Conțineau poezii de dragoste, căutări în sensul existenței, frământări sociale și politice, culminând cu prăpădul din decembrie: moartea poetului și prietenului drag, Nicolae Labiș.

Cu bocceaua în mână, m-au condus într-un birou special, unde se aflau trei gradați de la Securitate.

—Ia loc și spune-ne dacă cunoști la câți ani ai fost condamnată, mi-a spus unul dintre ei.

—La Tribunal, mi s-a spus de doi ani, dar am făcut recurs, am îngăimat eu.

—Recursul ți-a fost respins, a replicat imediat și sever, securistul. În schimb, a făcut recurs Tribunalul Militar și ți-au mărit pedeapsa la patru ani, îmi comunică acesta, întinzându-mi noua sentință ca s-o iscălesc.

Impasibilă, fără nici cea mai ușoară tresărire, am iscălit spunându-le sincer că nu mă interesează, pot să fie și douăzeci, căci oricum, în câteva luni, eu tot mor.

—Ești prea tânără ca să mori, Partidul mai speră să facă

oameni din voi. Vă mai dă o şansă şi, iată că, a dat un decret de graţiere pentru cei ce aţi făcut greşeala să vă îndoiţi de el. Citeşte-l.

—Nu mă interesează, chiar dacă ies, tot mor, am mai îngăimat eu, nemaidorind cu adevărat nimic.

—Ba cred că tocmai în seara asta vei merge la un restaurant. Vei bea o halbă şi vei mânca o friptură zdravănă, interveni grobian un tip zdrahon, cu buze vinete de ţigan şi care se recomandă căpitan Prodan.

—Vei rămâne în grija tovarăşului căpitan, mai spuse cel ce era şeful, dându-mi să iscălesc angajamentul tip că mi se interzice să relatez vreo vorbă despre perioada de detenţie (un an şi jumătate), despre oamenii întâlniţi, anchete etc. şi că mă oblig să raportez către ei orice vorbă, atitudine, acţiune împotriva orânduirii, ce-o voi observa-o în lumea în care ei mă eliberează condiţionat.

Căpitanul Prodan îmi scrise pe un bilet un număr de telefon la care eram obligată să sun şi să anunţ adresa unde mă voi afla şi orice deplasare prin ţară.

După un drum destul de scurt, dintr-o maşină de teren, m-au aruncat pur şi simplu pe un trotuar, din mers.

O mare de lumină, ca la o explozie, mă orbi. Prin faţa ochilor treceau pete mari roşii, galbene, negre, ca într-o pictură de Van Gogh. Aerul încins mă sufoca, hainele de pe mine erau cele din iarna în care am fost arestată. Fusta jumulită pentru cusutul goblenului, bocancii fără şireturi îmi dădeau aspectul unei cerşetoare nebune. Luptându-mă să nu leşin, am auzit în spate susurul unei fântâni. La doi paşi, un jet de apă cristalină se revărsa într-un bazin cu ornamente de epocă. Am recunoscut fântâna brâncovenească din faţa Operetei de pe cheiul Dâmboviţei. Dacă voi bea din ea, voi trăi, m-am gândit. Dar, oare, nu trebuie să-mi cer voie?...

Cu paşi temători, m-am apropiat de fântână şi mi-am băgat faţa în bazin. Ca un animal însetat, am băut îndelung apa oferită de Dumnezeu oricărei din făpturile sale, din veac.

M-am aşezat apoi pe bordura fântânii şi am încercat să-mi adun minţile. Încotro s-o apuc? Nu mi-au dat nici un ban de drum. Mama era departe, la 600 de kilometri, în cel mai nordic punct al ţării, pe graniţa Prutului. În Bucureşti, foştii mei colegi erau în vacanţă sau prin puşcării. Nu aveam acte, numai biletul de liberare şi bocceaua cu câteva zdrenţe şi caiete.

Un tramvai aproape gol, de amiază duminicală, trecând prin faţă de-a lungul Dâmboviţei îmi reaminti că ajunge până în cartierul Pantelimon. Acolo, trăiau nişte veri de-ai mamei, fugiţi din sat, în 1947, de sărăcie mare, la secetă. Oameni blajini, cu o fată de seama mea, îi vizitasem de câteva ori în timpul studenţiei: nenea Petrică şi tanti Catinca Breha, muncitori la o fabrică de cărămidă.

Amorţită, m-am târât până-n staţie şi urcând la remorcă, am cerşit unei gospodine 25 de bani pentru bilet, zicându-i că am ieşit de la spital.

Am coborât pe la Biserica Caprei, intrând într-o curte cu maghernițe de mahala şi apărând ca o stafie în casa lor paşnică. Nu m-au recunoscut din primul moment, apoi, au început să plângă neputincioşi. Catinca s-a apucat să-mi facă sarmale, iar eu l-am rugat pe nea Petrică să-l sune la Brăila pe nenea Nicu Jâşcanu, fratele mamei, inginer agronom, cel ce ne-a ţinut loc de tată pe toată copilăria şi ne-a salvat de foamete, din bursa lui de student. Bun ca pâinea lui Dumnezeu, m-a ajutat şi în studenţie. De la el, fusese vinul aspru despre care poetul Labiş scria în *Confesiuni* (octombrie 1956):

Eu am băut din-trânsul. Era un vin modest,
Ca mămăliga bună, ca pâinea de sub ţest
Şi vinul lăudându-l pleoapele mi-am strâns
Şi nebăgat în seamă în mine surd am plâns.

Într-un moment, când am rămas singură în cameră, cu spaimă, l-am sunat, ca pe diavol, pe căpitanul Prodan. I-am spus adresa la care am ajuns.

—Mâine seară, vei fi în Piaţa Iancului, la ora 7, mi-a

poruncit acesta şi a închis telefonul.

Noaptea ce a urmat a fost tot de groază. Nu simţeam nici un fel de bucurie a libertăţii pentru că pentru mine nici nu exista libertate. Eram, în continuare, în gheara lor odioasă şi nu ştiam ce mă aşteaptă. Cele câteva sarmale înghiţite după atâta amar de foamete puteau să-mi fie fatale. Întreaga noapte, am vărsat venin oblojită cu ceaiuri de rudele, care se fereau să cheme un medic.

A doua zi, pe 30 august, m-am hotărât să mă duc la secretariatul Facultăţii de Filologie şi să solicit o copie după foaia matricolă, sperând că-mi va fi de folos pentru o slujbă oarecare, căci nu aveam pe capul cui să rămân.

Abia ţinându-mă pe picioare, am străbătut capitala pe jos, abătându-mă pe strada Plantelor, unde-şi avea atelierul pictorul Tanasis Fapas, prieten şi sfătuitor în timpul studenţiei, fost partizan în munţii Greciei. El încercase să se prezinte ca martor al apărării în procesul meu, dar a fost refuzat. M-a întâmpinat o fată tânără, Teodora, cu care se căsătorise de abia trei luni. El nu era acasă.

La Universitate, cu mare teamă şi emoţie covârşitoare, am intrat în holul de marmoră răcoros şi pustiu. Secretarele de la ghişeu, privindu-mă cu stupoare şi curiozitate, s-au grăbit să-mi dea copia. Fusesem exmatriculată pentru „absenţe nemotivate".

Coborând scările din stânga, întâmplător sau neîntâmplător, mi-a apărut în faţă singura fiinţă din lumea studenţiei pe care nu doream s-o mai întâlnesc vreodată: prima mea dragoste atât de nefericită, de dărâmătoare încât în acel ultim an de studii îmi pierdusem bursa şi rostul şi credeam că se termină viaţa. Numai arestarea mi-a curmat această utopie. Arestarea a fost benefică, căci pentru mine nimic nu a fost mai dureros ca această dragoste neîmplinită ce a devenit boală şi obsesie.

Văzându-l, l-am oprit şi i-am spus:

—Uite-o pe Katiuşa Maslova. S-a întors! A înviat! vorbe ce l-au făcut pe bărbatul încurcat să o şteargă din loc.

Şi mai umilită, m-am îndreptat spre uşa turnantă de ieşire, când, de după ea, mi-a apărut în faţă un individ înalt şi slăbănog, ameninţându-mă sinistru:

—Dacă te mai prind pe-aicea, îţi rup picioarele, auzi?!...

Am înţeles că sunt la fiecare pas supravegheată şi spaima de ei nu mi-a trecut o viaţă. N-am mai avut puterea psihică să intru, în acel hol de la Filologie, decât după 30 de ani.

Mătrăşită, pe trotuarul plin de amintiri (*Câte doruri, câte vise, câte suflete ucise...*), neştiind încotro s-o apuc, m-am rezemat de zid ca să nu cad din picioare, când am fost recunoscută de un fost coleg de la română, Vasile Moldoveanu. Citea poezii în cenaclul facultăţii şi avea o fire de ardelean dintr-o bucată.

—Stela, tu eşti? Trăieşti? a exclamat el luându-mă şi susţinându-mă de braţ fără teamă. Cu sfiiciune şi mare grijă, a intrat cu mine în cofetăria de pe strada Academiei. Elegantă şi discretă, cofetăria „Albina" era locul preferat de întâlniri al artiştilor de la cele mai importante teatre de pe Calea Victoriei, dar şi a unor scriitori şi studenţi cu gusturi aparte. În faţa ei, în urmă cu un an şi jumătate, îmi dăruise colegul „binevoitor" permisul de acces la Biblioteca Academiei rămas nefolosit definitiv.

Ne-am aşezat la o măsuţă de două persoane şi pentru că pereţii erau numai oglinzi de cristal, involuntar am văzut cu stupoare lângă tânărul cu care eram o fiinţă necunoscută mie. Evitasem intenţionat la rude să cer o oglindă, dar cea care mă privea acum, părea o fantomă de pe cealaltă lume. Chipul îi era de culoare albastru-străveziu, ochii în fundul capului, iar pe obraji, brăzdau şanţuri şi cicatrici săpate de sarea plânsului aproape neîntrerupt – o hartă a durerii, din cele prea multe câte sunt pe pământ. Tot spre acel chip priveau mai din spate sfredelitori, încinşi de curiozitate, ochii marelui actor George Vraca, ce însoţea ca un demon bătrân pe frumoasa basarabeancă Iulia, blondă cu ochi albaştri, cu adevărat ca un înger.

Nu ţin minte ce am vorbit atunci cu generosul Vasile

Moldoveanu. Cred că nu prea multe. Probabil că mi-a dat şi bani de tramvai să mă întorc la gazde. Îl pomenesc cu recunoştinţă. Dumnezeu să-l odihnească, căci a murit foarte de tânăr.

Cu cât treceau orele şi se apropia seara, spaima întâlnirii cu ţiganul securist, vânjos, precis torţionar, creştea uriaş, iar inima mi-o simţeam ca pe un bulgăre de ţărână sfărâmicios.

Pe un colţ al Pieţii Iancului, lângă bordura unde aşteptam neputincioasă, a oprit o maşină cenuşie de teren. Uşa s-a deschis şi căpitanul Prodan m-a tras înăuntru fără nici o vorbă. M-am aşezat lângă el, în spatele şoferului de securitate, şi maşina a demarat lin spre ieşirea din oraş.

Casele de mahala aveau curţile pline de flori ce prevesteau toamna: ochiul boului, gladiole zvelte, vizdoage şi primele tufănele – minunea lor era frustrantă. Nu puteam decât să plâng.

Am luat-o spre dreapta pe un teren pustiu şi plin de gunoaie ca, dincolo de nişte tufişuri şi de pâlcuri de sălcii, să apară imensitatea unui lac, probabil lacul Pantelimon, neamenajat, sălbatic, în amurg.

M-am gândit, brusc, că mă va omorî şi mă va arunca în lac sau poate mi se va întâmpla ceva şi mai rău...

Şoferul, la poruncă, a rămas în maşină, iar eu am păşit în urma securistului.

—Să trăieşti, nea Prodane, l-au salutat doi tuciurii cu undiţele iviţi ca din senin. Aceste cunoştinţe vechi din cartier, trimise în calea sorţii s-ar fi putut să fi fost salvarea mea în acel loc. Ne-am aşezat, apoi, pe un mal sub o salcie şi a început să-mi pună întrebări insistente, dacă am cunoscut vreun bărbat şi ce am de gând să fac de aici înainte. I-am spus că nu-mi arde de bărbaţi şi nu vreau decât să ajung la mama.

—Vei mai scrie şi poezii, zise călăul, consolându-şi victima, dar vezi să raportezi corect pe unde umbli, că altfel va fi de rău...

Se făcuse întuneric când mă coborî din maşină în faţa

porții rudelor, înghesuindu-mă între nişte ziduri şi dărâmături...

Preabunul unchi, nenea Nicu Jâşcanu, cel care umblase disperat şi în zadar pe la porțile instituțiilor securiste în timpul detenției mele, a apărut a doua zi de la Brăila. Cu mare grijă şi delicatețe, fără alte întrebări, mi-a propus să mă ducă în satul Nicoreşti, la socrii lui, mari viticultori „deschiaburiți", pentru două săptămâni, ca să fac o cură de struguri şi de odihnă. Mi-a făcut chiar şi o radiografie pulmonară, temându-se să nu fiu tuberculoasă. Mama s-ar fi speriat cumplit, văzându-mă aşa ca o ruină.

Nu mi-a prea tihnit Nicoreştiul. Oricât de corect se purtau cei din jur, complexul celui damnat, celui ce stinghereşte viața lor normală, mă însoțea ca un dat definitiv al sorții.

Nu ştiu cât de refăcută eram (stomacul meu în continuare nu vroia să primească mâncarea), când m-am hotărât. Am pornit la mama cu un tren personal de la Tecuci spre Dorohoi, schimbând la Vereşti şi Leorda.

Noaptea târziu, am ajuns în micuța gară dorohoiană, locul plimbărilor romantice, a nostalgiilor trenurilor, care duceau departe spre alte zări mai bune pe liceana ce eram pe când credeam că voi cuceri lumea.

În apropiere, la câteva case de gară, locuia la părinți, în vacanță, cea mai bună prietenă a adolescenței mele, Lucia Fetcu. Relație delicată, profundă, tulburătoare în corespondență continuă. Ea, Țuca, era acum studentă, în ultimul an la Politehnică.

M-am furişat ca un vinovat în curtea ei din spate şi, ca să nu mă simtă părinții, i-am bătut discret în geam. L-a deschis şi la lumina lunii, m-a recunoscut. M-a băgat pe geam în dormitorul ei. Ea numai ar putea să spună ce-am vorbit până-n zori. Eu țin minte că mi-a arătat fotografii cu un tânăr frumos şi zvelt, Horia Mețiu. Se iubeau nespus şi în curând se vor căsători. Am fost bucuroasă pentru împlinirile ei, pentru lumina şi emoția ce i-o citeam pe chip.

Şi, în sfârşit, veni dimineaţa, în autobuzul-cursă hodorogit Dorohoi-Rădăuţi-Prut, în cele aproape patru ore pe acelaşi drum prăfos „de altădat", retrăind emoţii nesfârşite, cu ochii împăienjeniţi de durerea meleagurilor natale, am gândit cu spaimă la ce voi face de acum încolo. Fără dreptul de a isprăvi facultatea, fără alte drepturi civice, cum îmi voi putea sprijini oare mama?...

Am coborât în sat. Căsuţa copilăriei părea minusculă, gardul mai dărăpănat, numai cireşul de la poartă, cel ce mă hrănise multe veri în vacanţe când nu aveam decât mămăligă cu cireşe amărui, era mai falnic, mai rotat, străjuind intrarea în ograda cu flori de toamnă şi viţă de vie.

Mama şi bunica mă aşteptau în poartă. Câtă suferinţă şi bucurie în ochii acestor femei mărunţele, văduve demult, care cu înţelepciune şi simţul propriilor valori au străbătut, sprijinindu-se reciproc, anii îndelungi de sărăcie şi cumpene ale istoriei şi m-au îndemnat mereu şi mereu spre carte, spre alt rang în viaţă!

M-am oploşit ca un pui pierdut la sânul lor cald.

Ieşeam foarte rar prin satul în care oamenii mă priveau cu curiozitate, unii cu milă şi înţelegere, alţii cu un fel de satisfacţie rea: prea am fost cea mai isteaţă dintre copiii de acolo, prima la învăţătură an de an, şi, uite, unde am ajuns!

De întoarcerea mea, s-a zvonit şi în satele din jur. Într-o bună zi, prin octombrie, m-am pomenit cu un musafir necunoscut la uşă. Un flăcău zdravăn, fălcos ca Ion Creangă, din satul Crăiniceni, din deal de pe Prut, student pe la matematici, a intrat sfios în casă, şi-a spus numele, mi-a dăruit un volum gros cu poeziile lui Walt Whitman şi m-a cerut de nevastă. I-am mulţumit şi l-am condus la poartă, explicându-i că trebuie mai întâi să mă odihnesc. Îl chema Dănilă.

Această întâmplare neaşteptată a fost un semnal de alarmă. Nu am de ce să mai zăbovesc în sat. Aici, nu mă vor primi nici ca socotitoare la magazia unde se strângeau cotele agricole. Sunt oaia neagră şi aşa voi rămâne. Mama îmi pro-

punea să mă învețe broderie la mașină, meseria ei de o viață și datorită căreia am supraviețuit cu toții.

Refuzând categoric ideea de a mă îngropa pe veci în satul uitat de lume, mi-am făcut un plan temerar să mă întorc în București, în gura lupului înfricoșător, dar înțelegând că numai capitala îmi poate oferi o soluție.

Pentru liniștea mamei, i-am scris prietenei mele Lucia, la București, unde revenise la studii, să-mi trimită o scrisoare în care să mă anunțe cu bucurie că s-a întâlnit întâmplător cu fostul meu coleg, Gh. Achiței, funcționar la Casa Scânteii și că acesta, aflând că sunt liberă, a rugat-o să-mi transmită ca să mă prezint foarte urgent la București, căci are pentru mine un post sigur la acea importantă instituție.

Mama s-a înviorat și, făcând rost de niște bani, mi-a confecționat la dl. Moscovici, croitorul satului (Perla și Estera, fetele lui mi-au fost colege de școală primară), un costum maro de stofuliță ieftină pentru toamnă, căci eram complet fără haine.

Și așa, cum spune vorba, mi-am luat lumea în cap, aruncându-mă total în necunoscut. Am citit undeva, demult, că atunci când ești cu adevărat pe culmile disperării și ai curajul să te arunci în prăpastie, sperând nesperatul, Dumnezeu îți aruncă o plasă salvatoare.

Am dormit clandestin în camera de la cămin a bunei mele prietene și, a doua zi, m-am prezentat în audiență la primul secretar al Comitetului de partid a raionului Lenin, raion care îngloba și Universitatea „C.I. Parhon".

Prim-secretarul, de profesie inginer, a vorbit cu mine oficial și sec. Cunoștea situația studenților rebeli ce le-a dat de furcă. Oricum, lucra mână-n mână cu Securitatea.

—Și-acum ce mai vrei? m-a întrebat el sever.

—Vreau să mă ajutați să mă angajez și să mă calific într-o fabrică. Sunt încă tânără și am înțeles că, după trei ani, îmi pot cere reabilitarea. Nu am altă soluție.

Prim-secretarul a intrat în alt birou, a dat niște telefoane și s-a întors, întrebându-mă la ce fabrică prefer: cea de confecții

„Gh. Gheorghiu Dej” sau cea de tricotaje numită „Tânăra Gardă”.

—„Tânăra Gardă” am zis eu, gândind că acolo voi fi între oameni tineri.

—Da, a zis acesta, dar va trebui să munceşti, dovedind ataşament şi să înveţi seriozitatea de la clasa muncitoare. Apoi, îl sună pe directorul fabricii, Gheorghe Badea, trasându-i sarcina ca de mâine să angajeze o tânără cu probleme.

Fabrica de tricotaje „Tânăra Gardă” se afla undeva pe Rahova, lângă Uzinele „Vulcan”, spre cartierul Ferentari. Directorul, un om scund, între două vârste, mă măsură îndelung şi fără să mă întrebe ceva, mă dădu în seama şefei de cadre, tovarăşa Militaru, o femeie negricioasă, cu o privire răuvoitoare. Aceasta mă conduse prin diverse secţii, în care zeci de femei aplecate peste uneltele de muncă se străduiau să-şi câştige pâinea şi „să înflorească Patria”, femei de toate vârstele, în uniformă, fiecare cu atribuţia ei strictă. Tovarăşa Militaru mă opri în cea mai zgomotoasă secţie, unde la multiple maşini străvechi, manuale, numite Triplok, muncitoarele, mânuind dreapta-stânga capul foarte greu al maşinii, ţeseau trecând prin mii de ace, cu atenţie să nu le scape nici un ochi, firele de lână din care se confecţionau apoi diversele produse şi mă dădu în grija uneia experimentate să mă înveţe meserie.

Luni de zile, timp de 8 ore, în picioare, împingeam cu greu capul maşinii, cu un junghi dureros între omoplaţi. Aveam 42 de kilograme, mâncam o dată în zi, la prânz, la cantina muncitorească a Uzinelor „Vulcan”, o hrană de cazan insuficientă. Mai grav era faptul că nu puteam face norma şi din salariul de bază de 900 de lei abia scoteam 5-600 de lei. Cartela de masă mă costa 200 şi chiria tot atât. Locuiam într-o bucătărie de vară, o cămăruţă cu pereţi subţiri, cu o uşă de sticlă direct afară şi un godin cu lemne, unde iarna îngheţa apa pe masă, în cană.

Două ierni, am supravieţuit pe strada Cogâlnic nr. 4, în curtea unei vile, la Coca, gazda nurlie ce-şi băgase, prin

delațiune recentă, soțul bătrân în pușcărie. Acesta a murit cât timp mai eram acolo. (A murit, în boxă, când soția sa, Coca, a apărut ca martor purtând alt nume de familie, căci divorțase și se recăsătorise între timp. O poveste cu implicații multiple specifică acelor vremi.)

Această viață nedreaptă și rea, această izolare totală de lume, de toți colegii și prietenii întâlniți uneori pe stradă, pe care îi strigam, vroiam să-i opresc, și care se făceau că nu mă cunosc, fugind de mine ca de o ciumată, mai avea o parte sumbră și înfricoșătoare și care a făcut-o să fie aproape mai grea, mai nenorocită decât închisoarea.

Obligată să anunț Securitatea unde locuiesc și unde lucrez, am fost hărțuită atât de barbar încât, spun cu mâna pe inimă, că numai un înger păzitor de sus m-a salvat să nu ajung o unealtă criminală în mâinile lor.

Special m-au lăsat să mă zbat muncind peste puterile mele, înfometată și nevoiașă ca să am un aspect fizic cât mai jalnic și mai convingător, înspăimântată continuu, terorizată, căci apăreau imprevizibil în calea mea câte doi, câte trei malaci în stare de orice. Apăreau mai ales noaptea, de preferință când ieșeam din schimbul doi, în stația unde schimbam tramvaiul spre Dudești, în dreptul Morgii.

Pentru prima oară, m-am hotărât să relatez acum, ca să se știe, doar câteva din experiențele absolut kafkiene trăite, și asta, numai pentru cei de bună credință și înțelepciune din care se vor găsi întotdeauna câțiva pe pământ.

Cu căpitanul Prodan mă întâlneam, la ordinul lui, uneori, și ziua. Se prefăcea că îi este milă de mine. Mă întreba cu cine mă mai văd, dar eu nu mă vedeam cu nimeni de care erau ei interesați. Odată, mi-a dat și o mică sumă de bani, vreo 50 de lei și m-a pus să iscălesc o hârtie. A fost unica dată și mi-am dat seama că nu are încredere în mine și că vor să mă prindă cu ceva, să mă verifice.

Gazda mea rea de muscă, fiica unor foști negustori cu stare, își renova saloanele, cel albastru și cel galben, pline cu

obiecte scumpe în vederea grabnicei căsătorii. Zilnic, se folosea de Spirache, un tuciuriu, om bun la toate, de o vârstă incertă, impertinent şi scârbos.

M-am trezit asaltată, „curtată" insistent, de această bâzdâganie periculoasă. Veneam frântă de la muncă şi Spirache apărea cu ceva de mâncare sau cu un braţ de lemne, făcându-mi declaraţii de amor. Mă descotoroseam cu greu de el şi-mi era teamă.

Într-o seară, însă, s-a întâmplat ceva atât de incredibil, depăşind imaginaţia. Îmi făceam focul în godin, a cărui căldură ţinea doar cât ardeau cele câteva lemne, ca să mă pot pregăti de culcare. Nu încuiasem uşa de sticlă, când Spirache, omul casei, a intrat în cameră şi s-a aşezat, fără să fie poftit, pe un scaun.

—O duci greu, a zis, dar eu te voi ajuta să scapi de mizerie. Ai văzut vreodată cocoşei? Uite ce-ţi dăruiesc!

Dintr-un buzunar ascuns, a scos şi a pus pe masă trei monezi de aur lucios cu chipul lui Napoleon.

—I-ale de aici şi pleacă, i-am strigat eu înfricoşată. Ştiu ce înseamnă să posezi aşa ceva. Închisoare sigură.

—Dar ce, trebuie neapărat să te prindă? Găseşti tu unde să-i valorifici, a insistat ţiganul perfid. Iar de te prind, uite ce scăpare ai! Am văzut atunci în mâinile lui o sticluţă mică, insignifiantă, din care a răsturnat pe masă câteva bobiţe cenuşii.

—Înghiţi imediat una din astea. E stricnină. Treaba e rezolvată.

—Piei, Satana! mi-aduc aminte clar că i-am strigat cu ultimele forţe. Spirache şi-a strâns calm marfa şi a ieşit pe uşă. Afară era noapte.

După ce-am băut nişte apă îngheţată, am realizat în ce capcană infernală m-au împins. Până au sunat sirenele de ora cinci (nu aveam ceas căci îl vândusem şi mă trezeau pentru schimbul unu, sirenele din cartier), m-am zvârcolit să iau o decizie. Dacă îl denunţam pe Spirache cel bine intenţionat şi îndrăgostit, ar fi fost vai şi amar de oasele lui torturate să

spună şi ce nu ştie, l-aş fi avut pe conştiinţă întreaga viaţă. Dacă nu-l denunţam şi el era omul lor, puteam fi acuzată în mod concret de omisiune de denunţ, ceea ce, în cazul cocoşeilor, se pedepsea mult mai aspru ca „uneltirea”, bineînţeles dacă vroia Securitatea.

Inima-mi hotărî, în final, că nu poate fi un om bun. Am dat o declaraţie scrisă despre cele întâmplate. Spirache a dispărut o vreme nu prea îndelungată în mod strategic. Într-o zi, l-am văzut intrând pe poartă cu o butelie în spinare pentru Coca. M-a salutat şi şi-a văzut de treabă ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Terorizată, cu strigoii nopţii vizibili sau invizibili după mine, nevolnică, aproape depersonalizată, eram, din punctul de vedere al Securităţii, numai bună de a-i servi ca unealtă mancurtizată.

Era iarnă aspră când căpitanul Prodan m-a convocat la un colţ de stradă să-mi încredinţeze prima mea misiune: trebuia să mă prezint, aşa prăpădită, deci credibilă, cum arătam, la o adresă pe strada Hristo Botev unde, la demisol, într-o cameră, locuia a fată singură cu ambii părinţi în închisoare. Informată în toate privinţele despre mama ei, eu o voi convinge că abia am ieşit de acolo, că am nişte mesaje să-i transmit, căci am vieţuit cu dânsa mult timp într-o celulă. Mă voi împrieteni cu fata, îi voi câştiga încrederea şi voi afla în felul acesta cu cine se mai vede, cine o ajută şi ce pun la cale duşmanii poporului cu care ea se află în contact.

Prodan, însoţit de încă un securist malac ca şi el, cu faţă de brută, m-a condus până în capătul străzii, în Piaţa Rosetti, unde îi voi reîntâlni după îndeplinirea misiei.

Târşâindu-mi picioarele prin zgrunţurii zăpezii murdare, am pornit mecanic pe drumul ce semăna cu Golgota trădării, la capătul căruia eu trebuia să crucific o altă fiinţă asemănătoare mie. Mintea nu-mi mai funcţiona; în suflet mi se stinse ultima luminiţă, când am bătut neputincioasă la uşa unei camere pe coridorul igrasios şi îngheţat de subsol.

Nu mi-a răspuns nimeni şi atunci am încercat clanţa. Uşa s-a deschis cu uşurinţă şi eu, în chip de şobolancă, am întrezărit pe un pat din fundul camerei fără foc, înghesuită sub multe pături, o fată cam de seama mea, care mă privea cu ochi înspăimântaţi şi febrili.

—Cine eşti? Ce cauţi aici? mă întrebă fata bolnavă.

Realizând similitudinea tragică a celor două destine strivite sub teroare, fără să pot îngăima vreo vorbă, m-am prăbuşit plângând în hohote peste trupul firav şi îngrozit, fugind apoi, eliberată, din camera în care era să-mi pierd sufletul.

Când am ajuns încă plângând în faţa celor doi bivoli, aceştia furioşi m-au înjurat de mamă, scrâşnind:

—Nu eşti bună de nimica! Du-te şi te spânzură!

Mila faţă de semeni, ce nu mi s-a stins niciodată în suflet, m-a salvat de la păcat, dar cred că i-am şi convins că pe mine nu pot conta şi au redus presiunile, renunţând la mine ca la o unealtă nefolositoare.

Venise şi primăvara lui 1961. M-am calificat cu carnet şi am trecut la altfel de maşini de lucru, maşini de Kett, moderne, importate din Germania. Stăteai pe scaun şi, pe măsură ce coroana maşinii formată din zeci de mii de ace se rotea, tu trebuia, cu dexteritate să bagi ochi după ochi de tricotaj, fără greş, până ţi se punea o pată neagră în faţă. Întrerupeam şi mă plimbam în jurul fabricii câte un sfert de oră până dispărea pata.

M-am oferit voluntar să lucrez la Kett. Era greu să faci norma la o maşină nerodată, dar pe mine mă proteja Sevasta, meştera secţiei, de mică crescută şi avansată în fabrică. Acum, era considerată fată bătrână şi ciudată, căci avea o pasiune de autentică melomană, nelipsind de la nici un concert la Ateneul Român.

Sevasta îmi supraveghea rodajul, încât, ajungeam chiar să depăşesc norma numai că, în acel moment, eram imediat schimbată de pe maşina pusă la punct şi care revenea unei membre de partid!

Mă înnoisem chiar cu o rochie de stofă albastră, cu decolteul în bărcuță, cu pliuri mari şi cu jupon de nylon. Când veneam frântă de la fabrică, mă îmbrăcam cu ea şi mă uitam minute în şir în oglindă, plângându-mi singură de milă şi întrebându-mă dacă mă va iubi cineva vreodată.

Într-o noapte, la sfârşitul primăverii aceleia, iar m-a urmărit până în poartă o umbră neagră de securist. Postându-se în afara ei, a zdrăngănit de clanță ore în şir. Nu îndrăzneam să mă culc, stingeam şi aprindeam lumina, până când gazda mea furioasă a deschis geamul de sus al vilei şi l-a făcut ca la uşa cortului.

În noaptea următoare, după schimbul doi, păşeam cu spaima în suflet pe strada Vlad Județul, uitându-mă mereu în urmă. Nu mai aveam mult până la Cogâlnic, când, din față, a apărut umbra unui bărbat. M-am speriat îngrozitor şi m-am oprit ca paralizată. O bucurie imensă m-a cuprins, recunoscându-l pe Aurel Covaci, colegul şi prietenul meu, cel pedepsit pe nedrept ca şi mine şi pe care, deşi locuia la aceeaşi adresă de pe str. Miletin, la câteva străduțe de str. Cogâlnic, nu am avut curajul să-l caut niciodată.

El m-a îmbrățişat emoționat şi protector, cum făcea şi la facultate când îmi dedica nenumărate sonete, şi m-a invitat la o bere la restaurantul „Secera şi ciocanul", lângă Parcul Dudeşti.

Ne-am privit îndelung şi am început să ne spunem păsurile. Se angajase ca muncitor necalificat pe şantierul blocului numit astăzi „Unic", cărând calorifere cu spatele şi continua să traducă din portugheză *Luisiada*. Eu i-am spus unde lucrez şi că am cerut reabilitarea, mergând în audiență la Ministerul Justiției, dar nu am obținut-o. Acum ştiu, i-am mărturisit eu, că nu voi mai rezista încă o iarnă în frig şi singurătate şi că m-am hotărât să mă mărit, dacă voi găsi pe cineva care să rişte.

—Dacă te măriți şi tu, s-a dus tinerețea mea, mi-a spus el cu adâncă tristețe, despărțindu-ne cu promisiunea revederii.

A doua zi, întâmplător, venise din Moldova mama arsă de dorul meu, când a apărut Aurel în vizită, făcându-i mamei

mele, cea care avea daruri oculte (ghicea în cărți și cafea, studiase chiromanția și fizionomistica), o impresie atât de favorabilă, încât, după plecarea lui, m-a întrebat de ce nu-l iau de bărbat, căci simte că acesta mă iubește și că e om de nădejde.

M-am gândit mult, la sugestia mamei, în fața mașinii de Kett și am avut o relevație. Pe seară, i-am dat un telefon și ne-am întâlnit ca odinioară la celebra noastră cârciumă de cartier „Muntenia", acolo unde am dansat ultimul tangou cu colegul lui de cameră, poetul ucis Nicolae Labiș, într-o seară de noiembrie 1956.

M-am uitat la omul plin de forță intelectuală, cu talente ieșite din comun, umilit de netrebnici, cel căruia au vrut să-i pună în cârcă până și moartea prietenului drag și m-am gândit că lui Aurel Covaci îi este mai greu și mai rău ca mie; un creator legat la stâlpul infamiei, un bărbat fără mângâiere, și m-am hotărât, prinzând curaj.

—Cred că noi doi ne-am putea înțelege și ajuta pe deplin pentru restul vieții, i-am spus eu cu simplitate.

—Și nici nu ne-am strica dosarele, a adăugat el cu ironie.

Făcusem un pas decisiv, dar mai aveam un ghimpe mare în inimă. O făcusem de capul meu, nu cerusem voie de la cei ce mă convinseseră că depind de ei pe viață și pe moarte. L-am sunat pe securistul Prodan și l-am întrebat dacă pot să-l iau de bărbat pe Aurel Covaci. Acesta mi-a răspuns să fac ce vreau.

Soțul meu n-a aflat niciodată de la mine despre acest lucru. De altfel, în ziua nunții, pe 19 septembrie 1961, ne-am jurat să încercăm să ștergem cât putem din minte și inimă perioada blestemată ce ne-a frânt tinerețea, să nu ne povestim nimic răscolind răni necicatrizate și să trăim de aici încolo cât mai normal, făcând toate gesturile vieții (copii, cămin primitor) cu generozitate și bucurie, depășind împreună toate cele rele ce vor veni.

Și așa s-a și întâmplat.

Trebuie să adaug că Securitatea nu a încercat să mă

contacteze după 1961, niciodată. Am însă destule dovezi că faimoasa boemă a „Casei Covaci", casă cumpărată prin munca lui Aurel Covaci, în 1966, loc de întâlnire a multor mari artişti ai vremii, a fost sistematic supravegheată până la demolarea ei abuzivă, în 1988. (Aştept să mi se dea dosarele de urmărire a familiei noastre din această lungă perioadă.)

Pe data de 28 mai 1987, când demolarea absurdă a locuinţei noastre a devenit certitudine, am făcut un gest disperat, ieşind la ora 10 dimineaţa, în faţa Ateneului Român, cu o lozincă pe piept prin care declaram *greva foamei*. M-au arestat pentru „tulburarea liniştii publice". Atunci, am avut din nou de a face cu Securitatea. În consecinţă, mi-au înrolat băiatul de vârsta armatei într-un detaşament de pedeapsă, la terasamente. De fapta mea, a fost înştiinţată să ia măsuri conducerea Uniunii Scriitorilor în frunte cu D.R. Popescu, iar, peste hotare, numai o revistă din Israel o semnalează. „Europa Liberă" se abţine, fiind deja intoxicată de cărţile nebuneşti ale lui Paul Goma, colegul nostru de suferinţă, care şi-a dorit toată viaţa să fie unicul erou şi profitor al acelei blestemate perioade.

Aştept şi dosarul de la S.R.I. despre tragedia demolării casei noastre de la care s-a tras şi moartea soţului meu, precum şi eşecul continuu al strădaniilor mele de a-mi recupera terenul de pe str. Grigore Alexandrescu 21, pe care Primăria Capitalei l-a vândut R.E.N.E.L-ului, însuşindu-şi bani.

Între 1997 şi 2001, am fost hărţuită într-un proces penal de „calomnie" pentru evocarea parţială a unor momente din acest material. Atunci am avut şocul dovezii că eu şi Aurel Covaci nu prea am avut prieteni, ci mai mult doar anturaj interesat şi de rea-credinţă. Puţini sunt cei ce ne-au rămas fideli şi cărora le mulţumesc.

Nu revendic nimic. Nu poţi trage profit şi ranguri din suferinţă. Dacă mi s-a dat acest destin, sunt mulţumită, căci numai prin el pot avea înţelegerea şi iertarea primind în schimb daruri nevăzute de la Dumnezeu.

Închei, amintind că *PERSECUȚIA* şi ocultarea celor implicați în mişcarea studențească de atunci abia acum începe să poată fi dovedită cu documente şi sper ca multora să li se ridice vălul dezinformării de pe ochi.

AUREL COVACI

S-a născut, în oraşul Oradea, la data de 13 martie 1932. Părinţii provin din două sate apropiate, din zone de deal ale Bihorului, locuite numai de români (Ceia şi Cârpeştii Mici, comuna Lăzăreni).

Bunicul din partea tatălui se numea Vasilie Lie Lupii (poreclit Lupea). Era fierar şi i s-a schimbat numele, pe buletin, în Covaci. A avut patru băieţi. Trei s-au făcut morari. Al patrulea, tot Vasile, tatăl scriitorului, născut la 15 iulie 1904, s-a făcut poliţist. Între 1941-1945, locuieşte la Beiuş. Este arestat de legionari şi dus în Lagărul de la Tărcaia. În 1945, îşi construieşte o casă modestă în Oradea, pe str. Trotuşului nr. 8. În 1949, este arestat de comunişti, ţinut în cercetări, la Oradea şi Gherla, şi trimis la Canal (fără judecată) în condiţii crunte, la Poarta Albă. Este eliberat, în 1953, grav bolnav de astm. Nu a povestit niciodată nimic despre acea perioadă. Prin Sentinţa nr. 74/1955 a Tribunalului Militar Teritorial Oradea este absolvit de orice penalitate şi scos din cauza crimei de activitate intensă contra clasei muncitoare. Moare la 5 decembrie 1970.

Bunicul din partea mamei se numea Savu Hoduţ. Avea 13 copii. În 1919, pleacă în America. Se converteşte la penticostali şi câştigă destui bani ca să-şi cumpere mult pământ atunci când se reîntoarce la familie. Se ruga în „limbi" şi-şi pierde averea predicând ţăranilor angajaţi să-i lucreze pământul.

Mama lui Aurel Covaci, Eufemia, s-a născut în 1907. Era cea de a doua născută, era foarte inteligentă, dar a rămas analfabetă. Dintre fraţii mamei: Ion şi Mitru – agricultori, Moise – ceferist, Dragomir – inginer metalurgist şi o soră Catiţa, mama pilotului militar Cornel Şurcu. În perioada